

Zappe László

Képernyőn a múlt színháza

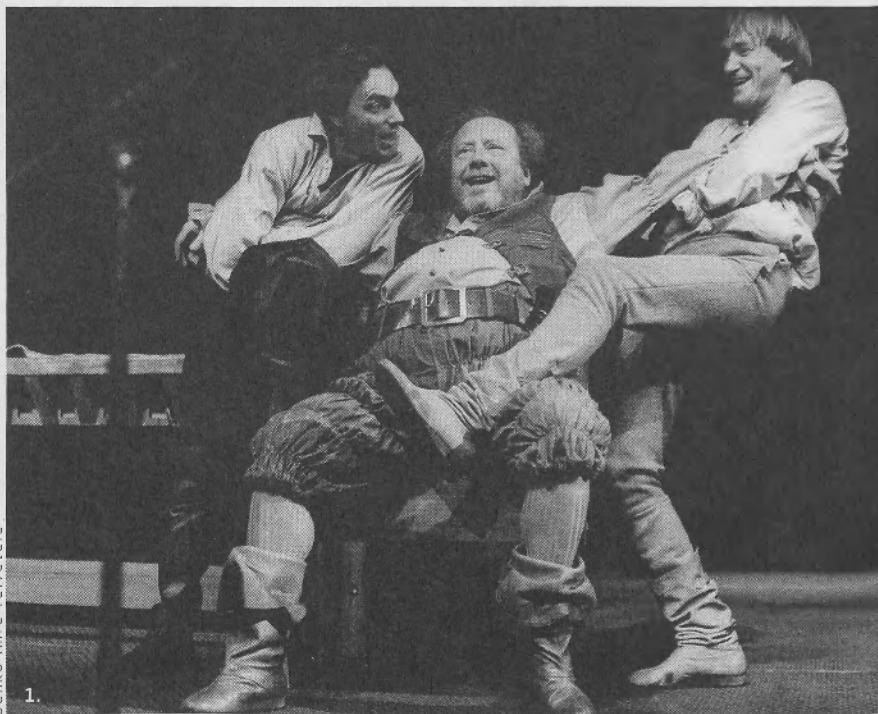
A minap olvashattuk „A Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) és a FilmJus Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete (FilmJus) közös tájékoztatóját az archív színházi közvetítések jogdíjfizetési szabályozásáról”. Nyilván nem véletlenül került napirendre a kérdés.

Megszaporodtak a színházi közvetítések. Eddig ennek inkább az ellenkezőjét tapasztalhattuk: az utóbbi években inkább fogyatkoztak, eltűnedezték a műsorokból. Sokáig úgy látszott, hogy a színházi közvetítések lettek a televíziós rendszerváltás talán legnagyobb vesztesei. Az elmúlt két évtizedben ugyan mindig voltak kísérletek, próbálkozások, kezdemények, de ezek néhány adás után rendre elhaltak. Nyilván nem hozták az elvárt nézőszámot. Egyenes adástól a tévéjátékká formálásig, a kulisszák mögé kukucskáló, riportszerű közvetítéstől az elemző-értékelő körítésig minden kudarcot vallott. A nézőket milliókban számoló illetékesek számára nyilván mindig is rétegműsor maradt a legfeljebb tízezreket vonzó színházi adás. Reklámértéke pedig éppoly csekély, mint politikai propagandára való használhatósága. A színház, mint a kultúra általában is, a politika érdeklődésén kívülre került.

Am az utóbbi néhány évben ez megváltozott. A színházi élet vagy inkább értékrend centrumából különböző okokból, egyebek közt a tehetség szerényebb mértéke, esetleg indokolt vagy oktalan sérelmek, bizonyos esetekben szalonképtelen világnézet, politikai álláspont miatt kikerült művészek összefogva politikai támogatást kerestek – és találtak. S ez a 2010-es választások óta egyúttal kormányzati támogatást is jelent. Így a színház ismét a politikai érdeklődés terébe került. Hogy jó-e ez neki, vagy sem, vagy hogy mire lehet jó, az egyelőre beláthatatlan.

Az viszont könnyen belátható, hogy a közszolgálati televíziók hirtelen feltámadt érdeklődése a színházi előadások iránt nem független ettől a folyamattól. A megszáporodó közvetítések nyilvánvalóan a színházak politikai szerepének felértékelődését jelzik. Legalábbis annak következtében állhatott elő a jelenlegi helyzet. Az igazi kérdés azonban az, mit hoz magával ez a változás; hogyan használják a közszolgálati televíziók a most kezükbe pottyant eszközt.

A televízió ős- és hőskorában a színházi produkciók felvételének és leadásának egyik fontos feladata az előadások megörökítése volt. Csak az állami televízió birtokolt eszközparkot a megfelelő színvonalú rögzítéshez. De a legfőbb feladat akkor is az előadások eljuttatása volt mindazokhoz, akik a színházakba nem juthattak el, s ezzel együtt mindazon feladatok betöltése, amire egyáltalán a művészet való. Az előadások rögzítését ma már a színházak többnyire maguk megoldják. Csak a második, a művészetközvetítési, ha tetszik,

Benkő Imre felvétele

közművelődési, ízlés- és tudatformálási feladat marad a televíziókra. És ebben mindig is mutatkozott bizonyos következetlenség, mindig is születtek kényszerű kompromisszumok. A mostanában újra leadott régi felvételek azt mutatják, hogy egyfelől jelen volt a törekvés a szigorú értékely érvényesítésére. Bár sokat hallhatunk, olvashattunk kazetták újrahasznosításáról, azaz letörléséről, roppant értéknek látszik az is, ami megmaradt, és amit mostanság újra láthatunk. Az meg nyilván nem baj, ha más is megvan. Bár talán nem mindent érdemes elővenni az archívumból. Gyurkovics Tibor *Fekvőtámaszával* a Pesti Színházból például ma már nem dicsekednék, még ha a maga idejében (1987) a helyén volt is Budapest színházi életében. Azt a követelményt, hogy a legjobb előadások kerüljenek képernyőre, a magyar televíziózás elmúlt évtizedeiben sokszor keresztetkelt más meggondolások. Személyes kapcsolatoktól politikai igényekig, egyéni ízléstől, napi divattól a közvetítés technikai feltételiig, s főképp a várható napi siker, a nézettség számításáig sok minden befolyásolhatta a színházak televíziós megjelenését. A külső szemlélő számára mindig is esetlegesnek, véletlenszerűnek, sokszor egyenesen kaotikusnak látszhatott, amit a színházak világából a televízió megmutatott.

Ma sincs ez másképpen. Ezt mutatják az utóbbi néhány hónap műsora, és ez a mai körülményeket tekintetbe véve olykor még szerencsésnek is tetszik. Különösen ha abból indulunk ki, milyen politikai kurzus hozza magával a közvetítések sokasodását, akkor örülnünk kell annak, hogy például a Magyar Televízióban a minősíthetetlen szolnoki *Az üvegcipő* mellett Mohácsi János kaposvári rendezésében a *Játék a kastélyban* is látható volt. Igaz, más örömhír igazából nincs is. Az MTV legfőbb válogatási elvének mostanában a szórakoztatóipari hozadék látszik. Az Új Színház *A fősvényétől*, ahol Szergej Maszlobojcsikov idéten rendezésében Eperjes Károly bohóckodta végig minősíthetetlenül a címszerepet, egészen a Magyar Lovas Színház *Honfoglalásáig*, amely a film szabadtéri változata volt Komáromban. Igazi klasszikusok közül csakis komédia kerülhetett az MTV műsorára, a már említett Molière-darabon kívül az *Ahogy tetszik* a Pesti Színházból, Valló Péter 1991-es rendezésében.

Földi Imre felvétele

Koncz Zsuzsa felvétele

Schlier Kata felvétele

Más előadást nem leltem a határon túli magyarsággal való foglalkozást különös feladatának tartó csatorna színházi közvetítései között. Ezt pedig szégyennek gondolom akkor is, ha ennek bizonyára megvan a vélhetően anyagi oka. Tartok tőle, hogy hasonló indíttatásból akad sok, ma már mindenképpen archívnak mondható felvétel – aminek különben nagy örülök – az egyébként sem a legújabb produciókat felvonultató jegyzékben. Ugyanakkor elképesztőnek tartom, hogy egyik közszolgálati csatorna sem tekinti feladatának, hogy

1. IV. Henrik (Benedek Miklós, Kállai Ferenc és Cserhalmi György)
2. Coriolanus (Cserhalmi György és Bal József)
3. Ahogy tetszik (Eszenyi Enikő és Pap Vera)
4. A fősvény (Eperjes Károly és Bánsági Ildikó)

felszínes riportműsorokon kívül előadások közvetítésével is megpróbálja követni az élő színházi folyamatokat. Mert bizonyára az sem véletlen, hogy éppen az archív felvételek jogdíjainak szabályozása vált időszerűvé (bár nemigen tudom, jogi értelemben mi számít archívnek). A Magyar Televízióban három, az előző évben, 2010-ben készült előadást adtak le, a Duna TV-ben pedig egyetlenegy, ez *Az aranyműves boltja*, Karol Wojtyła, a néhai pápa darabja volt Kecskemétről. A közelmúltban látott régebbi felvételek jegyzékéből kitűnik, hogy a múltban is három-öt, de néha még több évvel a bemutatás után vették fel az előadásokat – nyilvánvalóan azért, hogy a televíziós közvetítés ne támasszon konkurenciát a még futó produkciónak –, s ezért sokszor nem a legjobb formájukban maradtak fenn. Ez a gyakorlat ugyan érthető, bár vitatható, hogy nem fordított-e ez az összefüggés: sok esetben elképzelhető, hogy a színházi élményt szükségképpen hiányosan, torzítottan közvetítő televíziós felvétel éppen hogy fölkeltené az érdeklődést az eredeti iránt. De még ha elfogadható lenne is az elkerülhetetlen késelem az élő és a televíziós színház között, a televízióknak törekedniük kellene arra, hogy ne csak kivételképpen mutassanak mintegy izelítőt az eleven színházi életből. Hogy ne csak azt láthassuk a képernyőn, ami már biztosan elmúlt.

Ha igaz, egyetlen alkalommal mondtak le az MTV műsorszerkesztői a direkt mulattatás lehetőségéről valamely más cél javára: amikor leadták *A tanítónő* szolnoki előadását, amelyet Kerényi Imre rendezett. Gondolom, könnyen belátható, hogy ez esetben a politikai indíték írta felül a szórakoztatóipari kívánalmat.

A Duna TV-nél kiegyensúlyozottabb a szórakoztató és a jobb szó híján komolynak mondható színházi közvetítések aránya. Az adások közel felére semmiképpen sem fogható rá, hogy kizárólag a mulattatás szándékával tűzték műsorra. Mindössze azt a gyanút ébreszti a címjegyzék, hogy egyfelől két klasszikus közül alighanem a könnyedebbet, de két szórakoztató közül talán az igényesebbet választanák, ha ilyen választás elé kerülnének. Az igazán izgalmas előadások pedig a Duna TV-t is elkerülték. Ám műsorra kerültek olyan vitathatatlan, bár többnyire régi értékek, mint a *IV. Henrik* Zsámbéki Gábor késtés rendezésében a hajdani Nemzeti Színházból, 1980-ból, a *Katonából* a *Mirandolina* (1982, Zsámbéki Gábor rendezése), *Az ember, az állat és az erény* (1985, rendezte Zsámbéki Gábor), a Székely Gábor rendezte *Coriolanus* (1985), *Boldogtalanok* (1982), *Catullus* (1984), *A mizantróp* (1988), Kaposvárról a *Tom Jones* (1985, rendezte Gazdag Gyula), *Az öngyilkos* (1988) és a *Pinokkió* (1988), mindkettőt Ascher Tamás rendezte, és a legújabb, Pintér Béla *Parasztoperája* 2002-ből.

Határon túli előadást viszont egyetlenegy találtam a Duna TV két csatornájának műsorán az elmúlt évben, a beregszásziak *Dorottyáját*, azt is 1999-ben mutatta be az akkor még Illyés Gyula nevét viselő társulat.